

УДК 314.15:343.343.6

[https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-2\(2\)-101-116](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-2(2)-101-116)

Циганов Олег Григорович, доктор юридичних наук, доцент, головний науковий співробітник, Державний науково-дослідний інститут МВС України, 01011, м. Київ, пров. Євгена Гуцала, 4а, тел./факс: (044) 280-01-84, <https://orcid.org/0000-0002-8924-1139>

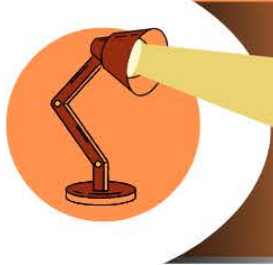
ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ

Анотація. Для нашої держави зростання обсягів нелегальної міграції постало серйозною проблемою фактично з часів проголошення її незалежності. Поступово з транзитної зони на шляху міграційних потоків у напрямку країн Західної Європи Україна перетворюється також на країну тривалого перебування нелегальних мігрантів. Зазначене вимагає вжиття більш ефективних заходів протидії нелегальній міграції та створення збалансованого державного механізму регулювання міграційних процесів.

Серед вітчизняних науковців немає однастайності думок щодо застосування термінологічної лексики стосовно характеристики правопорушень у міграційній сфері, а також при визначенні ознак нелегальної міграції як сукупності відповідних протиправних міграційних діянь. Втім, зазвичай, під нелегальною міграцією розуміють рух певних осіб через національні кордони без наявності визначених дозволів або з порушенням правил та режиму перетинання таких кордонів, а також перебування осіб в іншій країні після завершення терміну, обумовленого їх в'їзною візою.

Нормативне визначення терміну «нелегальна (незаконна) міграція» пов'язане із законодавчо встановленим поняттям «нелегальний мігрант», аналіз якого дає підстави вважати, що мігрант визнається нелегальним, якщо він вчиняє одне з двох правопорушень, наведених в указаній нормі. Обидва ці правопорушення є адміністративними, відповідальність за які передбачено статтями 203 та 204-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення. До внесення змін до цього Кодексу щодо вдосконалення законодавства у сфері міграції Законом України від 29 червня 2023 р. № 3196-ІХ, стаття 203 КУпАП діяла у редакції 2001 – 2003 років й містила застарілі положення та посилання на норми, що втратили чинність, а саме, на Правила перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні та транзитного проїзду через її територію, які були затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 1995 р. № 1074. Нова редакція статті 203 КУпАП враховує вимоги чинного законодавства про правовий статус іноземців й передбачає розмежування відповідальності залежно від рівня суспільної шкоди різних видів правопору-

шень у сфері міграції. Разом з тим, з диспозиції нової редакції статті 203 КУпАП законодавцем виключено такий прояв нелегального перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні як працевлаштування в Україні без відповідного дозволу на це.

Ключові слова: міграція населення, мігрант, міграційна сфера, державний кордон, зовнішня міграція, нелегальна (незаконна) міграція, нерегульована міграція.

Tsyhanov Oleh Hryhorovych, Doctor of Science of Law, Associate Professor, Chief Researcher of Research Laboratory, State Research Institute MIA Ukraine, 01011, Kyiv, Yevhen Hutsalo Lane, 4a, tel.: (044) 280-01-84, <https://orcid.org/0000-0002-8924-1139>

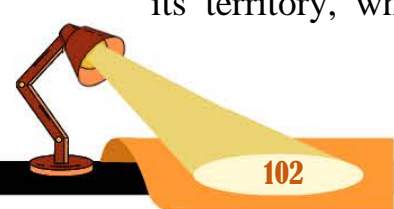
CONCEPTS AND SIGNS OF ILLEGAL MIGRATION

Abstract. For our country, the growth of illegal migration has become a serious problem since the declaration of its independence. Gradually, from a transit zone on the way of migration flows towards the countries of Western Europe, Ukraine is also turning into a country of long-term stay of illegal migrants. This requires taking more effective measures against illegal migration and creation of a balanced state mechanism for migration processes regulation.

Among domestic scientists, there is no an unanimity of opinion regarding the use of terminological vocabulary in relation to the characteristics of offenses in the migration sphere, as well as in the determination of the features of illegal migration as a set of relevant illegal migration acts. However, illegal migration is usually understood as the movement of certain persons across national borders without specific permits or violating of the regulations and regime of crossing such borders, as well as the stay of persons in another country after the expiration of the term stipulated by their entry visa.

The normative definition of the term "illegal migration" is related to the legally established concept of "illegal migrant", the analysis of which gives the reason to believe that a migrant is recognized as illegal one if he commits one of two offenses fixed in the specified norm. Both of these offenses are administrative ones, liability for which is provided for in Articles 203 and 204-1 of the CAO.

Before the introduction of the amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offenses regarding the Improvement of Legislation in the Field of Migration by the Law of Ukraine dated June 29, 2023 No. 3196-IX, Article 203 of the CAO was in effect in the 2001–2003 version and contained outdated provisions and references to regulations that have lost their validity, namely, the Regulations for the stay of foreigners and stateless persons in Ukraine and their transit through its territory, which were approved by Resolution No. 1074 of the Cabinet of

Ministers of Ukraine dated December 29, 1995. The new version of Article 203 of the CAO takes into account the requirements of current legislation on the legal status of foreigners and provides for the distribution of responsibility depending on the level of public damage of various types of offenses in the field of migration. At the same time, from the provisions of the new version of Article 203 of CAO, the legislator excluded such manifestation of an illegal stay of foreigners and stateless persons in Ukraine as an employment in Ukraine without the appropriate permission for this.

Key words: population migration, migrant, migration sphere, state border, external migration, illegal migration, irregular migration.

Постановка проблеми. Сучасний стрімкий розвиток та розширення географічних меж міжнародних міграцій пояснюється різноманітними факторами економічного, соціального, політичного, ідеологічного, релігійного, екологічного характеру. Крім того, міграції населення можуть бути спричинені насильницькими діями як з боку влади країни, з якої тікають мігранти, так і з боку країни-агресора, що зазіхає на територіальну цілісність і суверенітет країни походження мігранта. Разом з тим, посилення міграційного контролю, яке торкнулося практично всіх категорій мігрантів, обмежило можливості легального в'їзду і стало причиною активного використання нелегальних каналів.

Аналіз структури злочинності мігрантів, проведений вітчизняними науковцями, засвідчив, що серед злочинів, вчинених на території України за участю іноземних громадян, переважають посягання корисливої спрямованості – злочини у сфері економіки, незаконний обіг зброї, наркотичних засобів та прекурсорів, контрабанда, шахрайство. Окрім цього, в злочинності мігрантів певну частку займають насильницькі та корисливе-насильницькі злочини: розбої, грабежі, нанесення тілесних ушкоджень, вбивства [1, с. 263]. Причому злочинність мігрантів характеризується також підвищеною латентністю, адже вона фіксується як така тільки в разі розкриття злочинів і виявлення винних осіб, тобто після встановлення того, що винний є мігрантом.

Значні обсяги нелегальної міграції, тенденції її зростання і поширення у світі й, відповідно, необхідність створення адекватної системи протидії цьому негативному соціальному явищу ставлять перед юридичною наукою завдання пошуку ефективних організаційно-правових інструментів та обґрунтування сучасних шляхів подолання наявних міграційних суперечностей. Так, Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року, що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р, визначає: «Враховуючи соціально-економічну ситуацію, міграційна привабливість України порівняно з іншими державами, які приймають мігрантів,

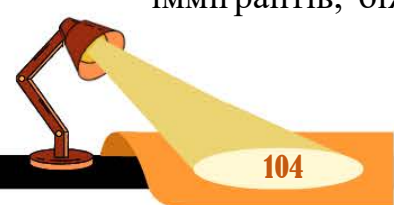
на сьогодні невисока. Водночас загальна міграційна криза у державах Європейського Союзу, цілеспрямовані дії держав - членів Європейського Союзу щодо врегулювання міграційних потоків та вжиття заходів до встановлення обмежень в'їзду на свою територію, в тому числі через перекриття кордонів, дає підстави стверджувати, що найближчим часом Україна може опинитися перед необхідністю швидко і гнучко реагувати на зростання інтенсивності міграційних потоків» [2]. Більше того, у зазначеному документі на стратегічному рівні засвідчено, що проблема нерегульованої міграції істотно впливає на безпеку України, її міжнародні відносини та може загостритися в умовах протидії збройній агресії з боку російських окупантів, відсутності можливості здійснення контролю на значній ділянці державного кордону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що міграційні процеси та одна з їх складових – нелегальна міграція – мають багатоаспектний, міждисциплінарний характер, а тому були предметом дослідження вчених різних галузей вітчизняної науки. Серед правознавців України значний внесок у вивчення цієї проблематики зробили О.О. Бандурка, О.В. Кузьменко, О.А. Малиновська, Р.А. Мартянова, С.А. Мозоль, А.Ф. Мота, А.В. Новіченко, В.І. Олефір, О.І. Пісун, І.М. Прибиткова, Ю.І. Римаренко та ін.

Утім питання протидії нелегальній міграції, визначення можливих загроз для національної безпеки України, пов'язаних із цим негативним соціальним явищем, зокрема в умовах широкомасштабної збройної агресії з боку РФ, залишаються досить актуальними.

Мета статті – розкрити сутність, зміст та ознаки нелегальної міграції як однієї зі складових сучасних міграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Для поняття нелегальної міграції важливим є визначення терміну «міграція», який у загальному розумінні означає (лат. *migratio*, від *migro* – переселяюсь) переселення, тобто, просторове пересування, переміщення [3]. Словник іншомовних слів характеризує міграцію населення як переселення народів, людей (мігрантів) у межах країни або з однієї країни в іншу зі зміною місця проживання назавжди або на певний тривалий період [4]. У чеському соціологічному словнику міграція характеризується як географічний рух індивідів або груп індивідів, тобто мобільність людей у вузкому або ширшому географічному просторі [5, с. 224]. Автори вітчизняного «Словника з міграційного права» дають таку дефініцію цього терміну: «Міграція – переміщення осіб через адміністративний або державний кордон, що супроводжується зміною їхнього правового статусу» [6, с. 95]. За даними Європейського комітету з питань міграції, термін «мігранти» використовується для позначення, залежно від контексту, емігрантів, мігрантів, що повертаються назад у свою країну, іммігрантів, біженців, переселенців та осіб з числа іммігрантів і/або членів

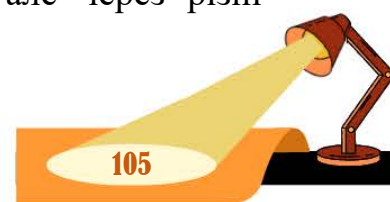

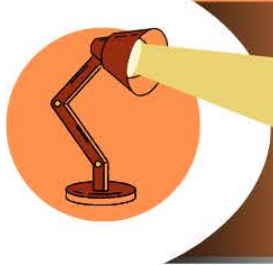
етнічної національній меншості, яка утворилася через імміграцію [7]. Міжнародна організація з міграції (МОМ) визначає термін «мігрант» як такий, що стосується всіх випадків, коли рішення про міграцію приймається людиною добровільно для особистої зручності без впливу зовнішнього примусового фактору [8].

Як зазначають В.М. Ніколаєвський та Н.Є. Прохоренко, у науковий вжиток поняття «міграція» вперше вводиться англійським вченим Е. Равенштейном (1834–1913) у роботі «Закони міграції», де це явище розглядається як безперервний процес, обумовлений взаємодією чотирьох основних груп факторів, що діють: у початковому місці проживання мігранта, на стадії його переміщення, в місці в'їзду, а також чинники особистого характеру [9]. Доволі широке визначення міграції пропонує О.А. Ровенчак, яка розуміє під ним перетин адміністративного кордону, добровільний чи примусовий просторовий рух окремих осіб чи їх груп від місця (країни) виїзду до місця (країни) в'їзду за наявності або без неї законних підстав на певний період часу або назавжди, що може вести за собою зміну постійного місця проживання [10].

Міграція населення, як одне із найбільш багатогранних соціальних явищ, пов'язана практично з усіма складовими суспільного буття. Має рацію А.Ф. Мота, стверджуючи, що переміщення людей виявилися не тільки перманентним, але й багатоманітним феноменом, що зумовлює його неоднозначне сприйняття [11, с. 87]. Так, О.А. Малиновська вказує, що найчастіше дослідники розглядають як міграцію лише ті територіальні переміщення людей, які пов'язані з перетином певних кордонів: адміністративних чи державних [12, с. 9]. Ю.І. Римаренко також наголошував, що одним із основних критеріїв ідентифікації міграції населення є перетин адміністративних кордонів території (держави, області, міста та ін.) [13, с. 56]. О.І. Піскун означає перетином державних кордонів зовнішню міграцію, зауважуючи, що вона ще може мати назву міжнародна. Відповідно таке поняття включає в себе: еміграцію (виїзд з країни з метою постійного проживання в іншій країні) та імміграцію (в'їзд іноземців у країну на тривале або постійне проживання) [14, с. 13].

Багатоманітність уявлень про міграцію приводить до її класифікації та типології. Так, О.В. Кузьменко пропонує визначати те, чи є міграція легальною або нелегальною, за ступенем контрольованості [15, с. 9]. Водночас О.І. Піскун поділяє міграції на легальні або нелегальні за принципом легальності [14]. Ю.І. Римаренко класифікує за правовою ознакою не міграції, а мігрантів. На думку науковця за цією ознакою мігранти можуть бути розподілені три групи: легальні, нелегальні та напівлегальні мігранти. При цьому до напівлегальних мігрантів дослідник відносить тих, що в'їхали до якоїсь країни на законних підставах, тобто маючи візу, але через різні

обставини вони відмовляються покинути цю країну і залишаються в ній після завершення терміну, обумовленого в'їзною візою. До такої проміжної групи науковець відносить також осіб, які прибули до якоїсь країни легально, але маючи при цьому туристичну візу, влаштувались на роботу [13, с. 73]. А.В. Новіченко поділяє міграцію на легальну та нелегальну за ознакою законності перебування на тій чи іншій території (ступенем контрольованості). Легальна міграція, на його думку, це перетинання міжнародних кордонів і перебування в країні на законних підставах. Такі мігранти в'їжджають до іншої країни, маючи в'їзну візу або інші законні підстави й перебувають у цій країні протягом певного часу, а за необхідності та наявності підстав термін їх перебування може бути продовжено. Нелегальна ж міграція, як уважає дослідник, характеризується тим, що її суб'єкти залишають країни постійного проживання і проникають на території інших держав без офіційного дозволу. Нелегальна міграція, наголошує А.В. Новіченко, як правило, одночасно є і незаконною, оскільки порушуються міграційні закони країни виїзду чи в'їзду [16, с. 37]. Автори підручника «Адміністративна діяльність органів поліції України» за загальною редакцією В.В. Сокурєнка визначають нелегальну міграцію як незаконне перетинання державного кордону, тобто поза пунктами пропуску або в пунктах пропуску, але з уникненням прикордонного та митного контролю, з використанням підроблених документів, візи або без таких, самостійно чи за допомогою третіх осіб, а також проживання на території країни без отримання дозволу в установленому законом порядку [17, с. 225]. Нарешті, в «Юридичній енциклопедії» нелегальна міграція розуміється як незаконний в'їзд або порушення іноземцями та особами без громадянства правил перебування у країні в'їзду. При цьому, автори енциклопедії стверджують, що зазначене правопорушення знаходить прояв у наступних протиправних діях:

- перебування без документів на право проживання, за недійсними документами або документами, строк дії яких закінчився;
- працевлаштування без відповідного дозволу;
- недодержання встановленого порядку реєстрації, пересування і зміни місця проживання;
- ухилення від виїзду з країни після закінчення відповідного строку перебування тощо [18].

Зауважимо, що на нашу думку, при наданні характеристики нелегальної міграції до наведеного енциклопедичного переліку проявів цього правопорушення слід також додати таке протиправне діяння як незаконне перетинання або спроба перетинання особою національного кордону іншої держави.

Отже, серед вітчизняних науковців немає одностайності думок щодо застосування термінологічної лексики стосовно характеристики зазначених правопорушень у міграційній сфері, а також при визначенні ознак нелегальної

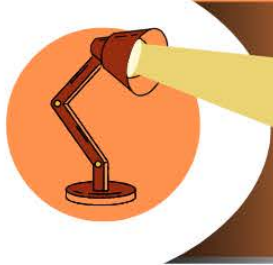

міграції як сукупності відповідних протиправних міграційних діянь. Втім можемо резюмувати, що зазвичай під нелегальною міграцією розуміють рух певних осіб через національні кордони без наявності визначених дозволів або з порушенням правил та режиму перетинання таких кордонів, а також перебування осіб в іншій країні після завершення терміну, обумовленого їх в'їзною візою. При цьому дослідження термінології, пов'язаної з аналізом міграційних процесів, засвідчує паралельне вживання та ототожнення дефініцій «нелегальна міграція» та «незаконна міграція». Термін «незаконна міграція» найчастіше зустрічається в офіційних документах та нормативно-правових актах з питань регулювання міграційних процесів, тоді як поняття «нелегальна міграція» більше властиве науковим дослідженням і публіцистичним текстам. Більше того, аналіз чинного законодавства України засвідчив, що до 2018 року в законодавчих та підзаконних актах України з питань міграційної сфери, у відповідних міжнародних угодах, одним із учасників яких є українська сторона, для позначення правопорушень у міграційній сфері застосовувався термін «нелегальна міграція», у період 2019-2021 років терміни «нелегальна міграція» та «нелегальна (незаконна) міграція» використовувалися паралельно (крім того, у міждержавній угоді між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії, ратифікованою Законом України від 16 грудня 2020 р. № 1100-ІХ [19], разом зі словосполученням «нелегальна міграція» застосовувалося словосполучення «неврегульована міграція»), а вже починаючи з 2022 року в законодавстві України остаточно затвердився термін «нелегальна (незаконна) міграція». Тому з метою удосконалення вітчизняного законодавства у міграційній сфері необхідно уніфікувати використання термінології щодо цього правового явища в усіх чинних нормативно-правових актах України.

Разом з тим, слід підкреслити, що в офіційній термінології Організації Об'єднаних Націй (ООН) замість терміну «нелегальна міграція» (illegal migration) переважно використовують термін «неврегульована міграція» (irregular migration), а замість терміну «нелегальний мігрант» (illegal migrant) – «неврегульований мігрант» (irregular migrant) або «мігрант з неврегульованим статусом» (migrant with irregular status), а також «мігрант або іноземець без належних документів» (undocumented migrant or alien) [20, с. 33].

Так, у тлумачному словнику «Міжнародна термінологія у сфері міграції» вказані терміни визначаються наступним чином: неврегульована міграція – пересування людей, що відбувається поза регулюючими нормами країни відправлення, транзитної та (або) приймаючої країни; мігрант з неврегульованим статусом – особа, яка внаслідок незаконного в'їзду або закінчення встановлених строків перебування не має законного статусу в транзитній або приймаючій країні. Також під це поняття підпадають ті особи, які законно прибули в транзитну країну або країну призначення, але лишилися

на триваліший час, ніж дозволено або, як наслідок, були незаконно працевлаштовані [21, с. 15-16].

Зазначені поняття відображають так званий гуманістичний підхід до явища нелегальної міграції, який базується на парадигмі прав людини. В основі цього підходу лежить принцип індивідуальної свободи, свободи переміщення, свободи вибору місця проживання. Так, за визначенням Міжнародної організації з міграції (МОМ) – провідної міжурядової організації, що підтримує гуманну та впорядковану міграцію – нерегульована міграція являє собою рух осіб, що відбувається з порушенням норм права країн виїзду, транзиту та призначення [22]. Водночас варто вказати, що наразі тенденцією розвитку міжнародного законодавства є обмеження вживання поняття «нелегальна міграція» та його застосування лише для позначення випадків, коли справа стосується незаконного ввезення мігрантів (контрабанди людей) і торгівлі людьми, тобто форм організованої злочинності [23, с. 7].

Проте, на відміну від міжнародного права, в національних законодавствах і нормативних актах Європейського Союзу все ж таки превалює використання поняття «незаконна або нелегальна міграція», яке відображає пріоритетність інтересів держави, що заходять у конфлікт інтересів з базовим правом людини на свободу пересування. При цьому термін «нелегальна імміграція», який найчастіше вживається в офіційних документах Європейського Союзу, характеризує нелегальний в'їзд або перебування іноземців у країнах-членах і знаходить прояв у наступних випадках:

– незаконного перетину іноземцем національного кордону, перетину кордону з фальшивими або підробленими документами;

– в'їзду іноземця в іншу країну на законних підставах, але його перебування в цій країні після закінчення терміну дії відповідного дозволу на перебування;

– працевлаштування іноземця в країні прибуття або зайняття його в ній підприємницькою діяльністю, не дозволеними в'їзною візою [24].

Зауважимо, що чинне законодавство України не містить дефініцію терміну «нелегальна (незаконна) міграція». Водночас у статті 1 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 21 вересня 2011 р. № 3717-VI термін «нелегальний мігрант» визначається як іноземець або особа без громадянства, які перетнули державний кордон поза пунктами пропуску або в пунктах пропуску, але з уникненням прикордонного контролю і невідкладно не звернулися із заявою про надання статусу біженця чи отримання притулку в Україні, а також іноземець або особа без громадянства, які законно прибули в Україну, але після закінчення визначеного їм терміну перебування втратили підстави для подальшого перебування та ухиляються від виїзду з України [25]. При цьому підкреслимо, що суть норм міграційного законодавства України, котрі характеризують

відносини держави та іноземців й осіб без громадянства, які перебувають в Україні або перетинають її державний кордон на незаконних підставах, відповідає визначенню «нелегальної міграції», зафіксованому в міжнародному праві та нормативних документах Європейського Союзу. Нарешті, слід акцентувати, головним є те, що це негативне соціальне явище, яке визначається всіма переліченими вище поняттями, по суті залишається тим самим.

Нормативне визначення терміну «нелегальна міграція» пов'язане із законодавчо встановленим поняттям «нелегальний мігрант». Аналіз визначення цього терміну, а отже – положень пункту 14 частини першої статті 2 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», дає підстави вважати, що мігрант визнається нелегальним, якщо він вчиняє одне з двох правопорушень, наведених в указаній нормі. Обидва ці правопорушення є адміністративними, відповідальність за які передбачено статтею 203 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) (Порушення іноземцями та особами без громадянства законодавства про правовий статус іноземців та осіб без громадянства) та статтею 204-1 КУпАП (Незаконне перетинання або спроба незаконного перетинання державного кордону України). Отже, «нелегальність» міграції визначається законодавством про адміністративну відповідальність і на відповідні діяння встановлена адміністративна заборона.

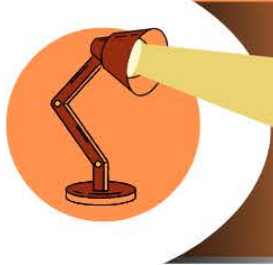
Розгляд положень зазначених статей КУпАП вказує, що нелегальність міграції постає у випадках:

– перетинання або спроби перетинання державного кордону України будь-яким способом поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів або з використанням підробленого документа чи таких, що містять недостовірні відомості про особу, чи без дозволу відповідних органів влади;

– перевищення іноземцем або особою без громадянства встановленого строку перебування в Україні, а так само недодержання ними встановлених законодавством вимог транзитного проїзду через територію України або вимог декларування чи реєстрації місця проживання (перебування), а також проживання іноземців й осіб без громадянства на території України без документів на право проживання (перебування) в Україні, за недійсними документами чи документами, термін дії яких закінчився.

Варто вказати, що до останнього часу, тобто до внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо вдосконалення законодавства у сфері міграції Законом України від 29 червня 2023 р. № 3196-ІХ, стаття 203 КУпАП діяла у редакції 2001 – 2003 років й містила застарілі положення та посилання на норми, що втратили чинність, а саме, на Правила

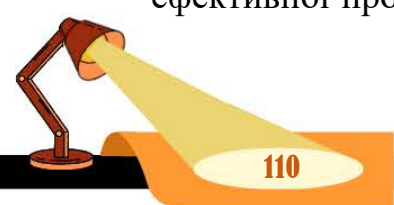
перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні та транзитного проїзду через її територію, які були затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 1995 р. № 1074 [26]. Указана постанова втратила чинність на підставі постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України» від 15.02.2012 № 150 [27], яка вже не містить зазначених правил, оскільки їх було дуже складно кваліфікувати й це призводило до того, що в нашій країні порушники законодавства про правовий статус іноземців та осіб без громадянства уникали адміністративної відповідальності.

Нова редакція статті 203 КУпАП враховує вимоги чинного законодавства про правовий статус іноземців й передбачає розмежування відповідальності залежно від рівня суспільної шкоди різних видів правопорушень у сфері міграції. Також зміни, внесені до цієї статті, дозволяють при притягненні до адміністративної відповідальності за недотримання іноземцями та особами без громадянства встановленого порядку реєстрації або проживання на території України враховувати факт повторного вчинення протягом року адміністративного правопорушення, відповідальність за яке передбачена зазначеною статтею КУпАП, а також вчинення зазначеного правопорушення групою осіб.

Разом з тим, слід констатувати, що із диспозиції нової редакції статті 203 КУпАП законодавцем виключено таке порушення іноземцями та особами без громадянства законодавства про їх правовий статус (й, відповідно, такий прояв їх нелегального перебування) як працевлаштування в Україні без відповідного дозволу на це.

Отже, виходячи з положень чинного законодавства України, *нелегальну (незаконну) міграцію* пропонується визначати як добровільне або вимушене прибуття в Україну іноземців та осіб без громадянства шляхом перетинання чи спроби перетинання ними державного кордону України поза пунктами пропуску або в пунктах пропуску через державний кордон України, але без відповідних документів або з використанням підробленого документа чи таких, що містять недостовірні відомості про особу, або без дозволу відповідних органів влади, а також проживання (перебування) на території України іноземців та осіб без громадянства, які законно прибули в Україну, але порушили вимоги декларування чи реєстрації свого місця проживання (перебування), або встановлених законодавством вимог транзитного проїзду через територію України, або після закінчення визначеного їм терміну перебування втратили підстави для подальшого перебування та ухиляються від виїзду з України.

Для здійснення належного контролю за імміграційними процесами та ефективної протидії нелегальній (незаконній) міграції необхідно також чітко

визначити ознаки цього негативного явища у сфері міграції як сукупності відповідних протиправних міграційних діянь. З цією метою слід скористатися положеннями вище зазначених статей КУпАП, а також статей 1 та 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства». Зокрема, у статті 4 останнього законодавчого акта наведено перелік законних підстав для перебування іноземців та осіб без громадянства на території України.

Аналіз чинного законодавства України дозволяє, як на нашу думку, характеризувати нелегальну (незаконну) міграцію через наступні протиправні міграційні діяння:

– перетинання або спроба перетинання державного кордону України іноземцем або особою без громадянства будь-яким способом поза пунктами пропуску через державний кордон України;

– перетинання або спроба перетинання державного кордону України іноземцем або особою без громадянства в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів або з використанням підробленого документа чи таких, що містять недостовірні відомості про особу;

– перетинання або спроба перетинання державного кордону України іноземцем або особою без громадянства в пунктах пропуску через державний кордон України без дозволу відповідних органів влади;

– перевищення іноземцем або особою без громадянства, які законно прибули в Україну, встановленого строку перебування в Україні;

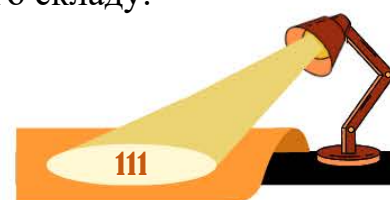
– ухилення іноземця або особи без громадянства, які законно прибули в Україну, від виїзду з України після закінчення визначеного їм терміну перебування;

– недодержання іноземцем або особою без громадянства, які законно прибули в Україну, встановлених законодавством вимог транзитного проїзду через територію України;

– недодержання іноземцем або особою без громадянства, які законно прибули в Україну, встановлених законодавством вимог декларування чи реєстрації місця проживання (перебування);

– проживання іноземців або осіб без громадянства на території України без документів на право проживання (перебування) в Україні, за недійсними документами чи документами, термін дії яких закінчився.

При цьому в останньому випадку аналіз статті 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» дозволяє під документами на право проживання (перебування) іноземця або особи без громадянства розуміти один із наступних документів відповідно до статусу особи, що перебуває на території України: 1) посвідчення біженця; 2) посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту в Україні; 3) посвідчення особи, якій надано тимчасовий захист в Україні; 4) посвідка на тимчасове проживання; 5) військовий квиток рядового, сержантського і старшинського складу.

Автори підручника «Міграційне право України» за загальною редакцією С.М. Гусарова виділяють низку ознак, які, на їх думку, найповніше характеризують зміст терміну «нелегальна міграція». До особливостей, притаманних такому явищу як «нелегальна міграція», зазначені науковці відносять наступні:

1) нелегальна міграція виступає формою територіального переміщення мігрантів (добровільного або вимушеного);

2) вона обов'язково виникає з порушенням правових норм щодо порядку в'їзду, виїзду, перебування (проживання) або транзитного проїзду через територію держави, тобто без оформлення відповідних документів та дозволів, а також з використанням фіктивних або таких, що втратили юридичну силу документів, у зв'язку із перевищенням терміну їх дії;

3) нелегальна міграція здійснюється: а) особою, яка не перебуває у громадянстві країни призначення і є громадянином (підданим) іншої держави або держав; б) особою, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином [28, с. 177].

Як на нашу думку, до зазначеного слід додати наступний факт. Дослідження зовнішньої і внутрішньої міграцій, як її різновидів за територіальною ознакою, вказують на те, що на сьогодні нелегальна міграція існує лише як частина зовнішньої міграції, хоча в деяких тоталітарних країнах (зокрема, в СРСР у період 30-х – 50-х років) певні категорії внутрішніх мігрантів теж вважалися нелегальними.

З опису на міжнародному рівні окремих міграційних правопорушень стає зрозумілим, що їх протиправність є очевидною і закономірною. Вказівка на будь-яку іншу характеристику міграції в порушення встановлених правил, окрім нелегальності, переслідує іншу мету, а ніж ту, яка потрібна для встановлення певної заборони. Термін «нерегульована міграція» (irregular migration) передбачає спонукання державних органів до певної діяльності щодо врегулювання статусу мігранта, який опинився на території держави в порушення встановленого порядку. Теж стосується термінів «недокументована міграція» чи «міграція без дозволу».

Висновки. Дослідження термінології, пов'язаної з аналізом міграційних процесів, засвідчує паралельне вживання та ототожнення дефініцій «нелегальна міграція» та «незаконна міграція». Втім, починаючи з 2022 року, в законодавстві України остаточно затвердився термін «нелегальна (незаконна) міграція». Тому з метою удосконалення вітчизняного законодавства у міграційній сфері необхідно уніфікувати використання термінології щодо цього правового явища в усіх чинних нормативно-правових актах України.

Хоча чинне законодавство України не містить дефініцію терміну «нелегальна (незаконна) міграція», однак цей термін пов'язаний із законодавчо встановленим поняттям «нелегальний мігрант», аналіз якого дає підстави

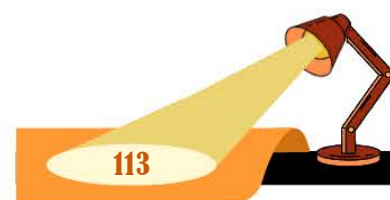

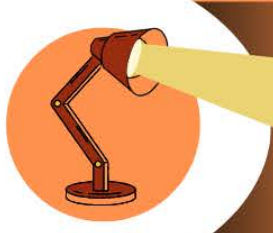

вважати, що мігрант визнається нелегальним, якщо він вчиняє одне з двох правопорушень, наведених в указаній нормі. Обидва ці правопорушення є адміністративними, відповідальність за які передбачено статтями 203 та 204-1 КУпАП. Ґрунтуючись на цьому, *нелегальну (незаконну) міграцію* пропонується визначати як добровільне або вимушене прибуття в Україну іноземців та осіб без громадянства шляхом перетинання чи спроби перетинання ними державного кордону України поза пунктами пропуску або в пунктах пропуску через державний кордон України, але без відповідних документів або з використанням підробленого документа чи таких, що містять недостовірні відомості про особу, або без дозволу відповідних органів влади, а також проживання (перебування) на території України іноземців та осіб без громадянства, які законно прибули в Україну, але порушили вимоги декларування чи реєстрації свого місця проживання (перебування), або встановлених законодавством вимог транзитного проїзду через територію України, або після закінчення визначеного їм терміну перебування втратили підстави для подальшого перебування та ухиляються від виїзду з України.

Література:

1. Мозоль А.П., Мозоль В.В. Основні тенденції злочинності мігрантів у сучасних умовах. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 261-267.
2. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 р. № 482-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-p#Text> (дата звернення: 10.01.2024).
3. Словник іншомовних слів Мельничука / МІГРАЦІЯ. URL: <https://126.slovaronline.com/9108-МІГРАЦІЯ> (дата звернення: 10.01.2024).
4. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl> (дата звернення: 10.01.2024).
5. Geist V. *Sociologicky slovník*. Praha : Victoria Publishing, 1992. 647 s.
6. Словник з міграційного права / уклад.: д.ю.н., проф. Наливайко Л.Р., Полешко Е.П. Дніпро: ДДУВС, 2020. 192 с.
7. Європейський комітет з питань міграції, офіційний сайт. URL: http://www.coe.int/t/dg3/migration/-European_committee_on_Migration/default_en.asp (дата звернення: 10.01.2024).
8. Міжнародна організація з міграції (МОМ), Глосарій з міграції http://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/published_docs/serial_publications/Glossary_eng.pdf (дата звернення: 10.01.2024).
9. Ніколаєвський В.М., Прохоренко Н.Є. Теоретико-методологічні засади вивчення міграції населення. *Вісник Міжнародного слов'янського університету*. 2009. № 1, т. 12. С. 34–39.
10. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2 (17). С. 127–139.
11. Мота А.Ф. Теорія і практика протидії нелегальній міграції органами Державної прикордонної служби України: адміністративно-правовий аспект : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Хмельницький, 2019. 519 с.
12. Малиновська О.А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями: монографія. Київ: Вид-во НАДУ, 2004. 236 с.

13. Римаренко Ю.І. Міжнародне міграційне право. Підручник. Університетський курс. Київ: КНТ, 2007. 640 с.
14. Піскун О.І. Основи міграційного права: Порівняльний аналіз: Навч. посіб. Київ: «МП Леся», 1998. 360 с.
15. Кузьменко О.В. Адміністративно-правова протидія нелегальній міграції в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право». Нац. академія внутр. справ України. Київ, 2000. 21 с.
16. Новіченко А.В. Адміністративно-правове забезпечення протидії нелегальній (незаконній) міграції в Україні : дис. ... д-ра філос. Харків, 2020. 196 с.
17. Адміністративна діяльність органів поліції України : підручник / за заг. ред. В. В. Сокурєнка. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2017. 432 с.
18. Юридична енциклопедія : у 6 т. / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. Т. 4 : Н - П. 720 с.
19. Угода про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії : Міжнародний документ від 08.10.2020 № 826_001-20: ратифікованою Законом України від 16.12.2020 № 1100-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_001-20#n2 (дата звернення: 10.01.2024).
20. Globalization, Migration and Development. Paris : OEGD, 2000. 53 p.
21. Міжнародна термінологія у сфері міграції: українсько-англійський тлумачний словник. Київ: БЛАНК-ПРЕС, 2015. 100 с.
22. Статут Міжнародної організації з міграції : Міжнародний документ від 19.10.1953 № 989_001: прийнято Законом України від 11.07.2002 № 114-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/989_001#Text (дата звернення: 10.01.2024).
23. Політика України у сфері контролю над нелегальною міграцією. Київ : Міжнародний центр перспективних досліджень; Варшава : Інститут справ публічних, 2006. 56 с.
24. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on a Common Policy on Illegal Immigration, Brussels, 15.11.2001, COM (2001) 672 final.
25. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 21.09.2011 р. № 3717-VI : станом на 28 черв. 2023 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3773-17> (дата звернення: 10.01.2024).
26. Про Правила в'їзду іноземців та осіб без громадянства в Україну, їх виїзду з України і транзитного проїзду через її територію : постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.1995 № 1074. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1074-95-п#Text> (постанова втратила чинність на підставі постанови КМУ № 150 від 15.02.2012).
27. Про затвердження Порядку продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України : постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2012 № 150. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/150-2012-п#Text> (дата звернення: 10.01.2024).
28. Гусаров С.М., Комзюк А.Т., Салманова О.Ю. та ін. Міграційне право України : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, чл.-кор. НАПрН України С.М. Гусарова. Харків : Дім реклами, 2016. 296 с.

References:

1. Mozol' A.P., Mozol' V.V. Osnovni tendentsiyi zlochynnosti mihrantiv u suchasnykh umovakh. Pravo i suspil'stvo. 2018. № 3. S. 261-267 [in Ukrainian].
2. Pro skhvalennya Stratehiyi derzhavnoyi mihratsiynoyi polityky Ukrayiny na period do 2025 roku: rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 12.07.2017 r. № 482-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-r#Text> (data of application: 10.03.2024) [in Ukrainian].

3. Slovnyk inshomovnykh sliv Mel'nychuka / MIHRATSIYA. URL: <https://126.slovaronline.com/9108-MIHRATSIYA> (data of application: 10.03.2024) [in Ukrainian].
4. Slovnyk inshomovnykh sliv. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl> (data zvernennya: 10.01.2024) [in Ukrainian].
5. Geist B. Sociologicky slovník. Praha: Victoria Publishing, 1992. 647 s.
6. Slovnyk z mihratsiynoho prava / uklad.: d.yu.n., prof. Nalyvayko L.R., Polyeshko E.P. Dnipro: DDUVS, 2020. 192 s. [in Ukrainian].
7. Yevropeys'kyy komitet z pytan' mihratsiyyi, ofitsiynyy sayt. URL: http://www.coe.int/t/dg3/migration/-European_committee_on_Migration/default_en.asp (data zvernennya: 10.01.2024) [in Ukrainian].
8. Mizhnarodna orhanizatsiya z mihratsiyyi (MOM), Hlosariy z mihratsiyyi http://www.iom.int/jahia/webdav/site/-myjahiasite/shared/shared/mainsite/published_docs/serial_publications/Glossary_eng.pdf (data of application: 10.03.2024) [in Ukrainian].
9. Nikolayevs'kyy V.M., Prokhorenko N.YE. Teoretyko-metodolohichni zasady vyvchennya mihratsiyyi naseleennya. Visnyk Mizhnarodnoho slov'yans'koho universytetu. 2009. № 1, t. 12. S. 34–39 [in Ukrainian].
10. Povenchak O. Vyznachennya ta klasyfikatsiyyi mihratsiy: nablyzhennya do operatsiynykh ponyat'. Politychnyy menedzhment. 2006. № 2 (17). S. 127–139 [in Ukrainian].
11. Mota A.F. Teoriya i praktyka protydyiyi nelehal'niy mihratsiyyi orhanamy Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny: administratyvno-pravovyy aspekt : dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.07. Khmel'nyts'kyy, 2019. 519 s. [in Ukrainian].
12. Malynovs'ka O.A. Mihranty, mihratsiya ta Ukrayins'ka derzhava: analiz upravlinnya zovnishnimy mihratsiyamy: monohrafiya. Kyiv: Vyd-vo NADU, 2004. 236 s. [in Ukrainian].
13. Rymarenko YU.I. Mizhnarodne mihratsiynе pravo. Pidruchnyk. Universytet-s'kyy kurs. Kyiv: KNT, 2007. 640 s. [in Ukrainian].
14. Piskun O.I. Osnovy mihratsiynoho prava: Porivnyal'nyy analiz: Navch. posib. Kyiv: «MP Lesya», 1998. 360 s. [in Ukrainian].
15. Kuz'menko O.V. Administratyvno-pravova protydyiya nelehal'niy mihratsiyyi v Ukrayini: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.07 – teoriya upravlinnya; administratyvne pravo i protses; finansove pravo». Nats. akademiya vnutr. sprav Ukrayiny. Kyiv, 2000. 21 s. [in Ukrainian].
16. Novichenko A.V. Administratyvno-pravove zabezpechennya protydyiyi nelehal'niy (nezakonniy) mihratsiyyi v Ukrayini : dys. ... d-ra filos. Kharkiv, 2020. 196 s. [in Ukrainian].
17. Administratyvna diyal'nist' orhaniv politsiyyi Ukrayiny : pidruchnyk / za zah. red. V. V. Sokurenka. MVS Ukrayiny, Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav. Kharkiv: KHNUVS, 2017. 432 s. [in Ukrainian].
18. Yurydychna entsyklopediya: u 6 t. / red. kol.: YU. S. Shemshuchenko (vidp. red.) ta in. Kyiv: Ukrayins'ka entsyklopediya im. M. P. Bazhana, 2002. T. 4: N - P. 720 s. [in Ukrainian].
19. Uhoda pro politychne spivrobotnytstvo, vil'nu torhivlyu i stratehichne partnerstvo mizh Ukrayinoyu ta Spoluchenym Korolivstvom Velykoyi Brytaniyi i Pivnichnoyi Irlandiyyi: Mizhnarodnyy dokument vid 08.10.2020 № 826_001-20: ratyfikovanoyu Zakonom Ukrayiny vid 16.12.2020 № 1100-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_001-20#n2 (data of application: 10.03.2024) [in Ukrainian].
20. Globalization, Migration and Development. Paris: OEGD, 2000. 53 p.
21. Mizhnarodna terminolohiya u sferi mihratsiyyi: ukrayins'ko-anhliys'kyy tлумachnyy slovnyk. Kyiv: BLANK-PRES, 2015. 100 s. [in Ukrainian].
22. Statut Mizhnarodnoyi orhanizatsiyyi z mihratsiyyi: Mizhnarodnyy dokument vid 19.10.1953 № 989_001: pryynyato Zakonom Ukrayiny vid 11.07.2002 № 114-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/989_001#Text (data of application: 10.03.2024) [in Ukrainian].

23. Polityka Ukrainy u sferi kontrolyu nad nelehal'noyu mihratsiyeyu. Kyyiv: Mizhnarodnyy tsentr perspektyvnykh doslidzhen'; Varshava: Instytut sprav publichnykh, 2006. 56 s. [in Ukrainian].

24. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on a Common Policy on Illegal Immigration, Brussels, 15.11.2001, COM (2001) 672 final.

25. Pro pravovyy status inozemtsiv ta osib bez hromadyanstva: Zakon Ukrainy vid 21.09.2011 r. № 3717-VI: stanom na 28 cherv. 2023 r. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3773-17> (data of application: 10.03.2024) [in Ukrainian].

26. Pro Pravyla v'yizdu inozemtsiv ta osib bez hromadyanstva v Ukrainu, yikh vyyizdu z Ukrainy i tranzytnoho proyizdu cherez yiyi terytoriyu: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29.12.1995 № 1074. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1074-95-p#Text> (postanova vtratyla chynnist' na pidstavi postanovy KМУ № 150 vid 15.02.2012).

27. Pro zatverdzhennya Poryadku prodovzhennya stroku перебування та prodovzhennya або skorochennya stroku tymchasovoho перебування inozemtsiv та osib bez hromadyanstva na terytoriyi Ukrainy: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15.02.2012 № 150. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/150-2012-p#Text> (data of application: 10.03.2024) [in Ukrainian].

28. Husarov S.M., Komzyuk A.T., Salmanova O.YU. та in. Mihratsiyne pravo Ukrainy: pidruchnyk / za zah. red. d-ra yuryd. nauk, chl.-kor. NAPrN Ukrainy S.M. Husarova. Kharkiv: Dim reklamy, 2016. 296 s. [in Ukrainian].

